

Μέγας ἔσσετ' αἰιδός...Κυπρογενῆ Κυθήρειαν αἰείσεται. Μία διδακτική πρόταση.

Η παρούσα εισήγηση αποσκοπεί στο να φέρει στο φως μία εικασία που αναδύεται μέσα από τους ομηρικούς ύμνους *Εἰς Ἀφροδίτην* και να δώσει στην έρευνα μία διδακτική προέκταση. Συγκεκριμένα, επιχειρεί αρχικά τη σύνδεση του ονόματος του Κύπριου χρησμολόγου Εύκλου με τους ομηρικούς ύμνους V, VI και X *Εἰς Ἀφροδίτην* και την παράλληλη μείωση της πιθανότητας καταγωγής του Ομήρου από τη Σαλαμίνα της Κύπρου, μία πιθανότητα που προέκυψε από την παρερμηνευση του χρησμού του Εύκλου και τη σύνδεσή του με τη γέννηση του Ομήρου στο νησί. Το στοιχείο της αυτοαναφορικότητας στο προφητικά χρωματισμένο κείμενο έχει δώσει μία νέα διάσταση στο ερευνητικό αυτό πεδίο και σε αυτήν θα δοθεί έμφαση. Μετά την προσπάθεια τεκμηρίωσης της πιο πάνω θέσης, θα ακολουθήσουν η υπογράμμιση των αξιοποιήσιμων πτυχών των ύμνων *Εἰς Ἀφροδίτην* στην κυπριακή εκπαίδευση, καθώς επίσης και η παράθεση μίας πιθανής διδακτικής πρότασης, η εγκυρότητα της οποίας έχει εξεταστεί με την εφαρμογή της στην τάξη. Η ευκαιρία για πρακτική αξιολόγηση των διδακτικών μας προτάσεων έχει δοθεί από το Λύκειο Αποστόλου Βαρνάβα, το διδακτικό προσωπικό του οποίου ευχαριστούμε θερμά. Εκφράζουμε επίσης τις θερμές μας ευχαριστίες στον κ. Ανδρέα Κρίγκο, Επισκέπτη Λέκτορα στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, για την πρωτοβουλία, την ανάθεση της έρευνας και την πολύτιμη βοήθειά του.

Παρόλο που το όνομα του Εύκλου ίσως να ανήκει για πολλούς στη σφαίρα του θρύλου, αρκετές είναι οι μαρτυρίες που συνηγορούν στο ότι πιθανότατα να υπήρξε ένας χρησμολόγος με το όνομα αυτό¹. Ο χρονολογικός παράγοντας αποτελεί ωστόσο θέμα προς συζήτηση, το οποίο θα εξεταστεί ακροθιγώς. Ο Πausanias διασώζει δύο αποσπάσματα χρησμών που αποδίδονται στον Εύκλο, τα οποία στρέφουν την έρευνα προς δύο κατευθύνσεις. Αφενός, ο χρησμός που αναφέρεται στα Μηδικά (Πaus. 10.14.6) έδωσε το έναυσμα σε θεωρίες που τοποθετούν την δράση του Εύκλου στον Ε' περίπου

¹ Φαίνεται πως ο Πausanias ανέγνωσε χρησμούς προερχόμενους από διάφορους χρησμολόγους του ελληνικού χώρου, μεταξύ των οποίων και ο Κύπριος Εύκλος (Πaus. 10.12.11). Σε αυτόν καταλογίζει τόσο την προφητεία για τη γέννηση του Ομήρου στη Σαλαμίνα της Κύπρου (Πaus. 10.24.3), όσο και την προφητεία για την εκστρατεία των Περσών στην Ελλάδα (Πaus. 10.14.6). Πολλές αναφορές του ονόματός του συναντώνται στο λεξικό του Hσύχιου, με το ενδιαφέρον να συγκεντρώνεται στο λήμμα *ἐμπυριβήτης*, από το οποίο δεν προκύπτει μόνο η ιδιότητά του ως χρησμολόγου αλλά και η μαντική του μέθοδος, η οποία προσιδιάζει σε αυτήν της Πυθίας. Η τελευταία διαπίστωση γίνεται από τον Bouché-Leclercq (1880: 102-103). Απλή αναφορά γίνεται και από τον αρχαίο σχολιαστή του Πλάτωνα (Σχόλ. στον Πλάτ. *Ἰππ. Μείζ.* 295a). Οι Τατιανός (Τατιαν. *Πρὸς Ἑλλ.* 41) και Ευσέβιος (Ευσεβ. *Εὐαγγ. Προπ.* 10.11.27) αποδίδουν στον Εύκλο την ιδιότητα του συγγραφέως.

αιώνα π.Χ.² και αφετέρου, ο χρησμός που αναφέρεται στη γέννηση ενός μεγάλου αοιδού προκάλεσε πληθώρα παρερμηνειών, οι οποίες θα εξεταστούν στη συνέχεια. Εάν θεωρηθεί έγκυρη η μαρτυρία του Πausανία, ο Εύκλος προφήτευσε τη γέννηση του Ομήρου και επομένως έζησε πριν τον Όμηρο³. Δεν πρέπει ωστόσο να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο συγγραφής του χρησμού μετά τη γέννηση του Ομήρου, ως *post eventum* ή το ενδεχόμενο ο Εύκλος να αναφέρεται στον εαυτό του και όχι στον Όμηρο⁴. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις αρχαιολογικές μαρτυρίες, οδήγησαν την έρευνα στο να προκρίνει το στοιχείο της αυτοαναφορικότητας στο χρησμό και να τοποθετήσει τον Εύκλο στον Ζ' αι. π.Χ.

Ως εκ τούτου, η αβέβαιη χρονολόγηση σε συνδυασμό με την αποσπασματικότητα⁵ του χρησμού και το περιεχόμενό⁶ του αφήνουν σαφείς ενδείξεις για μία ενδεχόμενη πιθανή καταγωγή του Ομήρου από την Κύπρο. Αυτή η παρερμηνεία στηρίχτηκε σε διάφορες πηγές, οι οποίες παραταύτα είναι μεταγενέστερες του χρησμού⁷, οπότε στερείται βάσεων πρωτογενών πηγών. Είναι πιο πιθανή και εύλογη η εικασία να θεωρηθεί ο χρησμός αυτοαναφορικός, καθώς ο Εύκλος χάριν της -όπως θα αποδειχθεί- αυτοπροβολής του αποσκοπεί στο να βρει ο χρησμός εκπλήρωση στο πρόσωπό του. Φυσικά, δεν ήταν μόνο η λάθος πρόσληψη της ερμηνείας του Πausανία που οδήγησε σε σύγχυση, αλλά ο συνδυασμός της με την έντονη ομηρική παράδοση στο νησί -που μαρτυρείται και από κείμενα του κυρίως

² Χατζηστεφάνου 2000: 974-975.

³ Βλ. Τατιαν. Προς Έλλ. 41.

⁴ Την επιχειρηματολογία αναπτύσσει ο Κρίγκος (2003: 133).

⁵ Ο Βοσκός (2008: 79-80) δεν θίγει μόνο το ρόλο της εναρκτήριας φράσης και τότε, αλλά προχωρεί στην τεκμηρίωση της αποσπασματικότητας μέσω άλλων παράλληλων χωρίων. Φυσικά, η μορφή στην οποία παραδίδεται ο χρησμός έχει προβληματίσει την έρευνα και έχει αμφισβητηθεί η γνησιότητα των τριών τελευταίων στίχων του. Η παρούσα εισήγηση συνηγορεί υπέρ της γνησιότητας του πρώτου μέρους του χρησμού.

⁶ Κρίνεται αναγκαία η παράθεση του χρησμού, όπως σώζεται από τον Πausανία (10.24.3), ούτως ώστε η συλλογιστική πορεία να γίνει πιο σαφής και κατανοητή. Όλα τα παραθέματα από κείμενα αρχαίων συγγραφέων αντλούνται από την έκδοση του Βοσκού (2008).

Κύπριοι δὲ (οἰκιοῦνται γὰρ δὴ καὶ οὗτοι Ὅμηρον) Θεμιστῶ
τε αὐτῷ μητέρα εἶναι τῶν τινα ἐπιχωρίων γυναικῶν λέγουσι
καὶ ὑπὸ Εὐκλου προθεσπισθῆναι τὰ ἐς τὴν γένεσιν τὴν Ὀ-
μήρου φασὶν ἐν τοῖσδε· (5)
καὶ τότε ἔν εἰναλίῃ Κύπρῳ μέγας ἔσσετ' αἰδός,
ὃν τε Θεμιστῶ τέξει ἐπ' ἀγροῦ διὰ γυναικῶν
νόσφι πολυκτεάνοιο πολύκλειτον Σαλαμῖνος.
Κύπρον δὲ προλιπὼν διερός θ' ὑπὸ κύμασιν ἀρθείς,
Ἑλλάδος εὐρυχόρου μῦθος κακὰ πρῶτος ἀείσας (10)
ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἥματα πάντα.

⁷ Συνοπτικό κατάλογο των συγγραφέων που υποστηρίζουν την καταγωγή του Ομήρου από την Κύπρο παραθέτει ο Χατζηκωστής (1989: 347).

ελληνικού χώρου⁸- η οποία φαίνεται πως έχαιρε ευλογίας και προώθησης από τους φορείς της τοπικής εξουσίας, εξαιτίας της πάγιας επιδίωξης να συνδεθεί η Κύπρος με τον ευρύτερο ελληνικό χώρο.

Αφού εκλήφθηκε ως πιθανό ενδεχόμενο ο χρησμός να μην αναφέρεται στον Όμηρο, τότε ποιον άλλο ποιητή -αντάξιο του σε μέγεθος- θα μπορούσε ο χρησμός να φωτογραφίζει; Από την πλειάδα των υποψηφίων προς φωτογράφιση, ο Εύκλος προκύπτει ως το πιο κατάλληλο μοντέλο και σ' αυτό δε συνηγορεί μόνο η εικόνα του ομιλούντος ονόματός του (ευκλής στο όνομα, πολύκλειτος στο χρησμό, με καταγωγή από την πολυκτέανο Σαλαμίνα)⁹ αλλά και η φήμη που φαίνεται από το χρησμό πως απέκτησε ως μέγας χρησμολόγος-ποιητής.

Μια συνειρμική ακολουθία που εδράζεται στον Ύμνο εις Απόλλωνα ενισχύει ακόμα περισσότερο τη σύνδεση του ονόματός του με το χρησμό καθότι όπως ο συγγραφέας του ομηρικού αυτού ύμνου αυτοαποκαλείται *ἥδιστος ἀοιδῶν* (στ.169), έτσι κάλλιστα θα μπορούσε και ο Εύκλος να αυτοαποκαλεστεί *μέγας ἀοιδῶν*¹⁰.

Πού έγκειται όμως η τόσο μεγάλη φήμη που δικαιολογεί την αυτοανακήρυξη του Εύκλου σε μέγα; Το ζήτημα φαίνεται πως ξεκλειδώνουν οι τρεις ομηρικοί ύμνοι εις Αφροδίτην και οι ομοιότητες που τους συνδέουν τόσο με τον Εύκλο όσο και με το χρησμό.¹¹ Ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία της περιφρασης *ἐν εἰναλίῃ Κύπρῳ* τόσο στο χρησμό, όσο και στους ομηρικούς ύμνους VI και X¹². Επιπλέον, ο χρησμός συνδέεται εσωτερικά με τον πέμπτο ομηρικό ύμνο μέσω του στοιχείου της προφητείας. Όπως δηλαδή το μέλλον του Αινεία προβλέπεται *ένδοξο*, το μέλλον αντίστοιχα του δημιουργού του ύμνου στον εν λόγω χρησμό προβλέπεται *μεγαλειώδες*¹³. Η σύνδεση του χρησμού με το δέκατο ύμνο επιτυγχάνεται με την αναφορά στην *εὐκτιμένη Σαλαμίνα*, όπου και στις δύο εκφάνσεις αναδεικνύεται ο

⁸ Το περιβάλλον στην Κύπρο είναι έντονα ομηρικό, όπως διαφαίνεται χαρακτηριστικά από την περιγραφή της μονομαχίας Ονησίλου-Πέρση βασιλιά Αρτύβιου, στο πέμπτο βιβλίο του Ηροδότου (Ηροδ. Ιστ. 5.111-112). Ακόμα, η αρχαιολογική σκαπάνη στη νεκρόπολη της Σαλαμίνας έχει φέρει στο φως τεκμήρια με έντονη την ομηρική επίδραση, τα οποία ανάγονται στον Ζ' αιώνα π.Χ. (βλ. Καραγιώργης 1969: 7-10, 26-32, 71-72 και 1981: 127-128). Δε μπορεί να περάσει απαρατήρητο το γεγονός ότι οι ιδρυτικοί μύθοι των βασιλείων ανάγονται στον Ζ' αι. π.Χ. και πως οι ιδρυτές είναι ήρωες των ομηρικών επών (βλ. Χατζηγιάννου 1985: 46-67).

⁹ Την εσωτερική σύνδεση μεταξύ του ομιλούντος ονόματος του Εύκλου και του χρησμού επισημαίνει ο Κρίγκος (2003: 132). Βλ. επίσης Βοσκός 2008: 81.

¹⁰ Κρίγκος 2003: 133-134, Βοσκός 2008: 80-81.

¹¹ Οι Chavane & Yon (1978: 28, 95) τοποθετούν τόσο τον Εύκλο όσο και τον ομηρικό ύμνο X στον ίδιο αιώνα. Οι ομοιότητες που επισημαίνονται έχουν αντληθεί από τους Κρίγκο (2003: 135-137) και Βοσκό (2008: 95-123).

¹² Πβ. Πανσ. 10.24.3.1, Ομηρ.Ύμν.VI.2-3, Ομηρ.Ύμν.X.4-5.

¹³ Πβ. Πανσ. 20.24. 9-10, Ομηρ.Ύμν.V.274-280.

πλούτος και η ισχύς της πόλης¹⁴. Επίσης, το ότι η Κυθήρεια ή Παφία Αφροδίτη προβάλλεται ως πολιούχος θεά της Σαλαμίνας, συνηγορεί στη δυνατότητα ο ύμνος να συνετέθη στη Σαλαμίνα της Κύπρου.

Κρίνεται αναγκαίο να επισημανθούν τα εσωτερικά νήματα μεταξύ των ύμνων που ενισχύουν την ταυτότητα του δημιουργού τους. Ο ύμνος πέντε συνδέεται με τον έκτο διαμέσου του κοινού λεκτικού που χρησιμοποιείται στα εκάστοτε χωρία για τον καλλωπισμό της Αφροδίτης, ενώ με τον δέκατο συνδέεται πάλι με όμοιο λεκτικό τρόπο ο οποίος σχετίζεται με την ευμάρεια της Κύπρου. Τέλος, έκτος και δέκατος ύμνος έχουν ίδιο καταληκτήριο στίχο¹⁵.

Η μεγάλη λογοτεχνική αξία των ομηρικών ύμνων –γενικότερα- και των ύμνων εις Αφροδίτην ειδικότερα, έγκειται στο ότι αποτελούν πρίσμα πρόσληψης των ομηρικών επών από τα οποία λαμβάνουν στοιχεία μορφολογίας, ύφους και θεματικής. Η κυπριακή ταυτότητα είναι ένας επιπλέον παράγοντας, ο οποίος καθιστά τους εν λόγω ύμνους έντονα αξιοποιήσιμους στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα και ως εκ τούτου η διδασκαλία τους αρμόζει να ενταχθεί στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Φιλολογικών Μαθημάτων του Λυκείου.

Συγκεκριμένα, ο ιδιάζων χαρακτήρας των ύμνων μπορεί να γίνει δελεαστικός για το μαθητή, καθώς η Αφροδίτη είναι μια οικεία μορφή για την ιστορία και τον πολιτισμό του νησιού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνει η έννοια του έρωτα, χαρακτηριστική στους ύμνους, η οποία θα αμβλύνει πιθανότατα την προσοχή των μαθητών και θα ερεθίσει ταυτόχρονα την περιέργεια τους για περαιτέρω ενασχόληση με τον κόσμο του αρχαϊκού έπους. Από τη μελέτη αυτού του κόσμου και τη μύηση στα ιδανικά και τις ιδέες που στιγματίζουν την καθημερινότητα των αρχαίων, δε θα εξαχθούν μόνο διαχρονικά μηνύματα. Οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν πως η αρχαιότητα βρίσκεται πολύ κοντά, αν και από αυτήν μας χωρίζουν αιώνες.

Κρίθηκε έτσι αναγκαία η διδακτική προέκταση της εισήγησης, με δεδομένα τον αμφίδρομο και εποικοδομητικό χαρακτήρα της μάθησης και τις σύγχρονες απαιτήσεις της εκπαίδευσης. Πρέπει να τονιστεί εκ προοιμίου πως θα ακολουθήσει η παράθεση ενός από τους πολλούς τρόπους αξιοποίησης των ύμνων στην διδακτική πράξη.

Τα ζητούμενα ενός μαθήματος που πραγματεύεται τους ύμνους εις Αφροδίτην είναι:

1. Πρώτον, να αναδειχθεί η λογοτεχνική αξία ενός -κατά πάσα πιθανότητα- κυπριακού προϊόντος.

¹⁴ Πβ. Πανσ. 10.24.3.3., Ομηρ. Ύμν.Χ.4.

¹⁵ Πβ. Ομηρ. Ύμν.Υ.58-68 και Ομηρ. Ύμν.ΥΙ.4-18, Ομηρ.Ύμν.ΥΙ.21 και Ομηρ.Ύμν.Χ.6, Ομηρ.Ύμν.Υ.292 και Ομηρ.Ύμν.Χ.4.

2. Έπειτα, οι μαθητές να ενταχθούν στην έννοια του μύθου με σκοπό να κατανοήσουν τον καίριο ρόλο του στην αρχαία ελληνική και κυπριακή καθημερινότητα.
3. Τρίτον, να επισημανθεί η εξέλιξη και η συνέχεια της ελληνικής γλώσσας μέσα από την ετυμολογία ενδοκειμενικών τύπων, πρακτική που συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση αφενός της γλώσσας ως ζωντανού οργανισμού και αφετέρου του τρόπου διασαφήνισης των εννοιών.
4. Εν κατακλείδι, να γίνει επίκληση στη δημιουργικότητα του καθενός για να ζωογονήσει το κείμενο.

Για την πραγμάτωση των πιο πάνω στόχων συστήνεται η προκαταρκτική αλλαγή της διαρρύθμισης του χώρου, έτσι ώστε να μπορούν να δημιουργηθούν ομάδες μαθητών, η μουσική υπόκρουση κατά τη διάρκεια του μαθήματος, η υφολογική θεατρικότητα στην ανάγνωση του κειμένου και η χρήση σύγχρονων πολυμέσων, η οποία δεν είθισται στο πλαίσιο του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών. Με τον τρόπο αυτό καθίσταται δυνατή η χρήση όλων των αισθήσεων των μαθητών για να παραμείνει αμείωτο το ενδιαφέρον τους. Σημειώνεται ένα απαραίτητο στοιχείο για την ομαλή πορεία του μαθήματος· οι μαθητές να έχουν έρθει σε επαφή με τα ομηρικά έπη. Έτσι εξηγείται η τοποθέτηση του μαθήματος στο δεύτερο κύκλο της Μέσης Εκπαίδευσης.

Η αφόρμηση, ως κινητήριος δύναμη του μαθήματος, καλείται να κερδίσει την προσοχή των μαθητών. Εάν λάβει κανείς υπόψη το ότι ο έρωτας δεν είναι παρά σημείο αναφοράς στη ζωή ενός ανθρώπου, τί πιο καλό θα μπορούσε να προκύψει από το διαχρονικό ερώτημα: «Ποιος είναι ερωτευμένος;». Η αφόρμηση γίνεται έτσι το μέσο μεταφοράς στο κεντρικό θέμα του πέμπτου ομηρικού ύμνου, στον οποίο και θα εδραστεί το μάθημα. Στη συνέχεια κρίνεται αναγκαία η παρουσίαση των στόχων και της πορείας του μαθήματος. Ιδιαίτερα, τη γενική εισαγωγή στους ομηρικούς ύμνους θα ακολουθήσει η πραγμάτευση επιλεγμένων χωρίων, η εξαγωγή γενικών παρατηρήσεων και η προσδοκώμενη δημιουργική πρόσληψη του μαθήματος από τους μαθητές.

Όπως φαίνεται και στο *Παράθεμα*, ο μύθος είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί όπως εκτυλίσσεται στον πέμπτο και εκτενέστερο ύμνο, με την επιλογή των πιο χαρακτηριστικών αποσπασμάτων από το αρχαίο κείμενο και την παρεμβολή περιλήψεων των χωρίων που δεν σχολιάζονται. Ο πέμπτος ύμνος είναι εξάλλου εκτενής και μέσα στο στενό πλαίσιο του διδακτικού χρόνου ο μαθητής πρέπει να σχηματίσει μία σφαιρική άποψη επί του θέματος.

Η αξιοποίηση και των τριών ύμνων εις Αφροδίτην επιτυγχάνεται, εάν τη θέση Προλόγου και Επιλόγου λάβουν οι εκάστοτε στίχοι από το δέκατο και μικρότερο ύμνο (βλ. *Παράθεμα*: αποσπάσματα 1 και 8) και εάν ο έκτος ύμνος αντιβληθεί ως παράλληλο χωρίο στο τέταρτο απόσπασμα που αναφέρεται στον καλλωπισμό της

Αφροδίτης. Μέσα από την αντιβολή των χωρίων οι μαθητές δύνανται να εντοπίσουν - με αρωγό το δίπτυχο ομοιοτήτων και διαφορών- έναν διακειμενικό διάλογο. Ενδεικτικά, αναμενόμενες είναι οι εξής παρατηρήσεις. Στο κείμενο, ο καλλωπισμός της Αφροδίτης και στις δύο περιπτώσεις λαμβάνει χώρα στην Πάφο, μία δήλωση που στον πέμπτο ύμνο είναι ρητή ενώ στον έκτο προκύπτει μέσα από περιφράση. Επίσης, η διαφορά Χαρίτων – Ωρών μπορεί να δώσει το έναυσμα για τον εντοπισμό της θέσης τους στη μυθολογία, με τη χρήση σχετικής βιβλιογραφίας ή του διαδικτύου. Ο προορισμός της Αφροδίτης μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο μετάβασης στην Τροία και εξέτασης του κεντρικού άξονα του μαθήματος: του έρωτα.

Η έναρξη του μαθήματος γίνεται με το χωρισμό των μαθητών σε ομάδες, οι οποίες δεν εξασφαλίζουν μόνο τη συμμετοχή όλων αλλά και την καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος μέσω της ανταλλαγής ιδεών. Μετά το διαμοιρασμό των επιλεγμένων αποσπασμάτων, όπως παρουσιάζονται στο Παράθεμα γίνεται μία κλήρωση παπύρων. Ο εκάστοτε πάπυρος φέρει ένα από τα αποσπάσματα –που ήδη υπάρχουν στα δοθέντα φυλλάδια- καθώς επίσης και λέξεις-κλειδιά που υποβοηθούν τη διαλεκτική μέθοδο διδασκαλίας (βλ. Εικ.1).



Εικ.1: Στον πάπυρο διακρίνει κανείς το αρχαίο κείμενο και τη νεοελληνική του απόδοση. Με κεφαλαία γράμματα αναγράφεται η έννοια ή το μυθολογικό πρόσωπο που τίθεται στο επίκεντρο της συζήτησης και με μικρά η λέξη που θα αναλυθεί ετυμολογικά.

Γίνεται αναφορά σε έναν από τους πολλούς τρόπους αξιοποίησης του εκάστοτε αποσπάσματος. Κατ'αρχάς, η κάθε ομάδα αναγιγνώσκει το απόσπασμα που της ανατίθεται και στη συνέχεια η ολομέλεια συζητά το κεντρικό θέμα με τη βοήθεια της δοθείσης λέξης. Ακολούθως, προσεγγίζεται ετυμολογικά η δεύτερη κατά σειρά παρατιθέμενη λέξη, ούτως ώστε να διαπιστωθεί η εγγύτητα της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής και να αποδειχθεί η συνέχεια της ελληνικής γλώσσας. Έχοντας ως

παράδειγμα το πρώτο απόσπασμα του *Παραθέματος*, η υπογράμμιση της λέξης *Κυπρογενή*, οδηγεί αφενός στην ετυμολογία Κύπρος + γίγνομαι κινητοποιώντας τα γλωσσικά αισθητήρια των μαθητών και φέρνει αφετέρου στο προσκήνιο τους πιθανούς τρόπους γέννησης της θεάς σε συνδυασμό πάντα με το προσωνύμιο *Κυθήρεια*. Το προσωνύμιο *Κυθήρεια* δίνει την αφορμή για αναφορά στα κύρια κέντρα λατρείας της Αφροδίτης, στην Πάφο και στα Κύθηρα¹⁶. Στο τέλος του μαθήματος, συνοψίζονται οι βασικοί θεματικοί άξονες του μύθου όπως ξεδιπλώνεται στο μάθημα και ακολουθεί συζήτηση σχετικά με το διαχρονικό χαρακτήρα της μυθολογίας σε συνάρτηση με τις έννοιες που αποτελούν αντικείμενο προβληματισμού στη διάρκεια της διδακτικής πράξης.

Κοινό ζητούμενο, ωστόσο, στην εκπαίδευση είναι η θεωρία να μπορεί να τύχει πρακτικής εφαρμογής. Θελήσαμε να ελέγξουμε το κατά πόσον οι ιδέες μας για τη διδασκαλία των εν λόγω ύμνων μπορούσαν να συνάδουν με τη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα. Χρησιμοποιώντας την προσωπική μας εμπειρία ως μαθητές και τις συμβουλές διδασκόντων μας, κάναμε την ιδέα πράξη στο Λύκειο Αποστόλου Βαρνάβα. Μέσα στο στενό χρονικό πλαίσιο των δύο διδακτικών περιόδων που μας παραχωρήθηκε από τη διδάσκουσα φιλόλογο κυρία Μάρω Λοϊζου-Μιντίκκη, εργαστήκαμε με μαθητές της Β' Λυκείου που έχουν τα Αρχαία Ελληνικά ως μάθημα κατεύθυνσης. Δεν μπορούμε παρά να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες τόσο στη Διεύθυνση του σχολείου, όσο και στη διδάσκουσα για την παραχώρηση των διδακτικών περιόδων. Το επιστέγασμα της διδακτικής μας προσπάθειας ήταν η συγκινητική ανταπόκριση των μαθητριών του Λυκείου Αποστόλου Βαρνάβα στο κάλεσμά μας για δημιουργικότητα, τις οποίες και ευχαριστούμε θερμά.

Αφορμώμενες από χωρία των ύμνων, οι μαθήτριες Μαρία Σολωμονίδου, Καλλιόπη Σέρρα και Ειρήνη Σέρρα απεικόνισαν σκηνές που τις ενέπνευσαν, η μαθήτρια Άρτεμις Ηλία ετοίμασε παρουσίαση για τη θεά Αφροδίτη και η μαθήτρια Παυλίνα Θρασυβούλου έδωσε ένα διαφορετικό τέλος στην ιστορία του Αγκίστη και της Αφροδίτης.

Εικ.2: Μαρία Σολωμονίδου: «Η Αφροδίτη μετά την περιποίησή της από τις Χάριτες»



¹⁶ Βοσκός 2008: 419.

ΠΑΡΑΘΕΜΑ

Απόσπασμα Πρώτο: Προοίμιο (δέκατος ομηρικός ύμνος: στίχοι 1-3)

Κυπρογενή Κυθήρειαν αείσομαι ἢ τε βροτοῖσι (1)
μείλιχα δῶρα δίδωσιν, ἐφ' ἱμερτῶ δὲ προσώπῳ
αἰεὶ μειδιάει καὶ ἐφ' ἱμερτὸν θέει ἄνθος

Την Κυπρογέννητη Κυθήρεια θα υμνήσω, που στους θνητούς
ευπρόσδεκτα προσφέρει δώρα, και με το ποθητό της πρόσωπο
πάντα μειδιά και με λουλούδι ποθητό ομοιάζει.

Περιεχόμενο στίχων 8-35

Στον πέμπτο ομηρικό ύμνο, μετά το προοίμιο ακολουθεί μία παρέκβαση που αποσκοπεί στο να δώσει έμφαση στη δύναμη που έχει η θεά πάνω σε θνητούς και θεούς. Εξαιρέσεις οι τρεις παρθένες θεές Αθηνά, Αρτεμις, Εστία. Έτσι προετοιμάζεται το έδαφος για την αναφορά στο Δία και στους υπόλοιπους θεούς.

Η Αθηνά, κόρη του Δία, δεν αρέσκεται μόνο στα πολεμικά έργα αλλά και στο να διδάσκει τέχνες σε άντρες και γυναίκες. Η Αρτεμις ως θεά του κυνηγιού απολαμβάνει τις εξορμήσεις στα δάση και η Εστία που ορκίστηκε στο Δία να μείνει παρθένα, εδρεύει στο μέσο του σπιτιού και τιμάται σε όλους τους ναούς των θεών.

Απόσπασμα Δεύτερο: Η παραπλάνηση του Δία (στίχοι 36-44)

καί τε παρὲκ Ζηνὸς νόον ἤγαγε τερπικεραύνου,
ὅς τε μέγιστός τ' ἐστί, μεγίστης τ' ἔμμορρε τιμῆς·
καί τε τοῦ εὐτε θέλοι πυκινὰς φρένας ἐξαπαφούσα
ἡϊδίως συνέμιξε καταθνητῆσι γυναιξίν
Ἥρης ἐκλελαθοῦσα κασιγνήτης ἀλόχου τε, (40)
ἢ μέγα εἶδος ἀρίστη ἐν ἀθανάτησι θεῇσι,
κυδίστην δ' ἄρα μιν τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης
μήτηρ τε Ῥεῖη· Ζεὺς δ' ἄφθιτα μῆδεα εἰδὼς
αἰδοῖην ἄλοχον ποιήσατο κέδν' εἰδυῖαν.

Ὡς και του Δία το νου ξεπλάνεψε του τερπικέρανου,
που ο πιο μεγάλος είναι και η πιο μεγάλη του 'λαχε τιμή·
και αυτού όσες φορές το θέλησε τον συνετό του νου εξαπατώντας
εύκολα με θνητές τον έσμιξε γυναίκες
την αδελφή και σύζυγό του Ἥρα να λησμονήσει κάνοντας,
που στις αθάνατες ανάμεσα στην ομορφιά η πρώτη πρώτη ήταν
και πάνδοξη ως γνωστό τη γέννησε ο Κρόνος ο πανούργος
κι η μάνα Ρέα· κι ο Δίας που αλάνθαστες τις σκέψεις έχει
σεβάσμια σύζυγο την έκανε γιομάτη φρονιμάδα ως ήταν.

Απόσπασμα Τρίτο: Η εκδίκηση του Δία (στίχοι 53-57)

Ἀγχίσεω δ' ἄρα οἱ γλυκὺν ἱμερον ἔμβαλε θυμῷ,
ὅς τότε ἔν ἀκροπόλοισι ὄρεσιν πολυπιδάκου Ἰδης
βουκολέεσκεν βοὺς δέμας ἀθανάτοισιν ἐοικώς. (55)
τὸν δὴ ἔπειτα ἰδοῦσα φιλομμειδῆς Ἀφροδίτη
ἠράσατ', ἐκπάγλως δὲ κατὰ φρένας ἱμερος εἶλεν.

Για τον Αγχίση έτσι λοιπόν πόθο γλυκό έβαλε στην καρδιά
της,
που τότε στις ψηλές κορφές της πολυπίδακας της Ιδης
έβουσκε βόδια στο παράστημα με αθανάτους όμοιος.
Αυτόν λοιπόν σαν είδε η φιλόγελη Αφροδίτη
ερωτεύτηκε, και θαυμαστά στα σωθικά της πόθος την
κυρίεψε.

Απόσπασμα Τέταρτο: Ο καλλωπισμός της Αφροδίτης (στίχοι 58-68)

ἐς Κύπρον δ' ἔλθοῦσα θυώδεα νηὸν ἔδυνεν
ἐς Πάφον· ἔνθα δέ οἱ τέμενος βωμός τε θυώδης·
ἐνθ' ἢ γ' εἰσελθοῦσα θύρας ἐπέθηκε φαεινάς. (60)
ἔνθα δέ μιν Χάριτες λούσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ
ἀμβροτῶν, οἷα θεοὺς ἐπενήνοθεν αἰὲν ἔόντας,
ἀμβροσίῳ ἐδανῶν, τό ῥά οἱ τεθυμένον ἦεν.
ἔσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χοῦ' εἴματα καλὰ
χρυσῶ κοσμηθεῖσα φιλομειδῆς Ἀφροδίτη (65)
σεύατ' ἐπὶ Τροίης προλιποῦσ' εὐώδεα Κύπρον
ὑψι μετὰ νέφεσιν ῥίμφα πρήσσουσα κέλευθον.
Ἰδὴν δ' ἴκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν,

VI. Αἰδοῖν χρυσοστέφανον καλὴν Ἀφροδίτην (1)
ἄσομαι, ἢ πάσης Κύπρου κρήδεμνα λέλογχεν
εἰναλῆς, ὅθι μιν Ζεφύρου μένος ὕγρον ἀέντος
ἦνικεν κατὰ κύμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ἀφρῶ ἐν μαλακῶ· τὴν δὲ χρυσάμπυκες Ὠραὶ (5)
δέξαντ' ἀσπασίως, περὶ δ' ἀμβροτὰ εἴματα ἔσσαν,
κρατὶ δ' ἐπ' ἀθανάτῳ στεφάνῃν εὐτυκτον ἔθηκαν
καλὴν χρυσεῖν, ἐν δὲ τρητοῖσι λοβοῖσιν
ἀνθεμ' ὀρειχάλκου χρυσοῖό τε τιμήντος,
δειρῇ δ' ἀμφ' ἀπαλὴ καὶ στήθεσιν ἀργυφέοισιν (10)
ὄρμοισι χρυσεόισιν ἐκόσμεον οἷσι περ αὐταὶ
Ὠραὶ κοσμεῖσθην χρυσάμπυκες ὅπποτ' ἴοιεν
ἐς χορὸν ἱμερόντα θεῶν καὶ δώματα πατρός.
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χοῦ' κόσμον ἔθηκαν
ἦγον ἐς ἀθανάτους· οἱ δ' ἡσπάζοντο ἰδόντες (15)
χερσὶ τ' ἐδεξιόωντο καὶ ἡρῶσαντο ἕκαστος

Στην Κύπρο τότε φθάνοντας μεσ' τον ναό τον μυρωμένο μπήκε
στην Πάφο, όπου τέμενος και ευωδιαστός βωμός της είναι·
εδώ αφού μπήκε αυτή τις στραφτερές έκλεισε πόρτες.
Και τότε οι Χάριτες την έλουσαν και την αλείψαν λάδι
θεικό, όπως αρμόζει στους θεούς που αιώνιοι είναι,
με θεικό γλυκόλαδο, γι' αυτή αρωματισμένο που ήταν.
Κι όταν ωραία στο σώμα όλα φόρεσε τα όμορφα τα ρούχα
και με χρυσαφικά στολίστηκε η φιλόγελη Αφροδίτη
έσπευσε για την Τροία αφήνοντας τη μυρωμένη Κύπρο
ψηλά στα νέφη κόβοντας μ' ευκινήσια δρόμο.
Και στην πολύβρυση έφτασε την Ἰδη, των άγριων θηριών τη μάνα,

Τη σεβαστή χρυσοστέφανη όμορφη Αφροδίτη
θα υμνήσω, που όλης της Κύπρου τα οχυρά κυβερνά
της θαλασσόβρεχτης, όπου φύσημα υγρό του Ζέφυρου
την έφερε πάνω από της πολύφλοισβης της θάλασσας το κύμα
σε μαλακό αφρό· και αυτήν οι χρυσοστόλιστες οι Ωρες
την καλωσόρισαν περίχαρα, και θεία την έντυσαν ενδύματα,
και στο κεφάλι της τ'αθάνατο καλοπλεγμένο βάλανε στεφάνι
όμορφο ολόχρυσο, στα τρυπημένα της αυτιά
στολίδια από ορειχάλκο κι ατίμητο χρυσό,
τον τρυφερό της το λαμό και τ' αργυρά της στήθια
μ' ολόχρυσά κοσμήματα στολίζαν, σαν κείνα που οι ίδιες
οι Ωρες οι ολόχρυσες στολίζονταν κάθε φορά που πήγαιναν
σε θελκτικό θεών χορό και στου πατέρα τους τ' ανάκτορα.
Κι όταν λοιπόν κάθε στολίδι στο κορμί της 'βάλλαν

Περιεχόμενο στίχων 69-106

Η έλευση της Αφροδίτης στην Ἰδη επικυρώνει τη μεγάλη δύναμη της θεάς, που δεν απλώνεται μόνο σε θνητούς και θεούς αλλά και στο ζωικό βασίλειο. Άγρια ζώα όπως λιοντάρια, πάνθηρες, ημερεύουν και την ακολουθούν και αυτή με τη σειρά της τα ωθεί σε ζευγάρωμα. Ο Αγχίσις μόλις την αντικρίζει θαμπώνεται από την ομορφιά της και με περιέργεια ρωτά αν βλέπει μπροστά του κάποια θεά.

Απόσπασμα Πέμπτο: Η απάτη της Αφροδίτης (στίχοι 107-112)

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη·
Αγχίστη, κύδιστε χαμαιγενέων ἀνθρώπων,
οὐ τίς τοι θεὸς εἴμι· τί μ' ἀθανάτησιν ἔῖσκες;
ἀλλὰ καταθνήτη γε, γυνὴ δέ με γείνατο μήτηρ.
Ὅτρεὺς δ' ἔστι πατὴρ ὄνομα κλυτός, εἴ που ἀκούεις,
ὃς πάσης Φρυγίης εὐτειχέτιοι ἀνάσσει

Του απάντησε έπειτα του Δία η κόρη η Αφροδίτη:
Αγχίστη, πιο ένδοξε απ'τους θνητούς ανθρώπους όλους,
θεός κανείς δεν είμαι βέβαια· με αθάνατες γιατί με
παρομοιάζεις;
Ολόθνητη στ' αλήθεια είμαι, και μια θνητή με γέννησε
μητέρα.
Κι ο Οτρεάς είναι ο πατέρας μου στο όνομα ξακουστός, αν
ακουστά τον έχεις,
που της Φρυγίας όλης της καλοτειχισμένης βασιλεύει.

Περιεχόμενο στίχων 113-195

Η Αφροδίτη για να γίνει πιο πειστική, θέλει τον Ερμή να την απάγει από θρησκευτική τελετή προς τιμήν της θεάς Αρτέμιδος. Αυτός θα της εκμυστηρευτεί τον επικείμενό της γάμο με τον Αγχίση. Ακόμα αρνείται την ίδια της τη φύση δηλώνοντας πως είναι άπειρη στον έρωτα. Ο Αγχίσις θα υποκύψει στη γοητεία της.
Ακολουθεί η συνέντευξη της Αφροδίτης και του Αγχίση. Τον ύπνο του Αγχίση θα διακόψει η Αφροδίτη, η οποία θα αποκαλύψει την ταυτότητά της. Αυτός θα τρομοκρατηθεί αλλά η θεά θα τον καθησυχάσει.

Απόσπασμα Έκτο: Η προφητεία της Αφροδίτης (στίχοι 196-201)

σοὶ δ' ἔσται φίλος υἱὸς ὃς ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παῖδες παῖδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάονται·
τῷ δὲ καὶ Αἰνείας ὄνομ' ἔσσεται οὐνεκά μ' αἰνὸν
ἔσχεν ἄχος ἔνεκα βροτοῦ ἀνέρος ἔμπεσον εὐνή·
ἀγχίθεοι δὲ μάλιστα καταθνητῶν ἀνθρώπων (200)
αἰεὶ ἀφ' ὑμετέρης γενεῆς εἰδὸς τε φυὴν τε.

Σε σένα γιος αγαπητός θα γεννηθεῖ που ανάμεσα στους Τρώες
θα βασιλέψει και των παιδιών παιδιά συνέχεια θα γεννιούνται·
σ' αυτόν Αινείας θα 'ναι τ' όνομα γιατί εμέ «αινός» και φοβερός
βρήκε καημός που σ' άντρα θνητού την κλίνη ξάπλωσα·
κι ισόθεοι σχεδόν πάνω απ' όλους τους θνητούς ανθρώπους θα
'ναι
απ' τη δική σας πάντοτε γενιά στην ομορφιά και στο
παράστημα.

Περιεχόμενο στίχων 202-285

Στο μέσο της προφητείας η Αφροδίτη συνειδητοποιεί την κατάσταση στην οποία βρέθηκε. Το όνειδός της έγκειται στην αντιστροφή των ρόλων καθώς από θύτης έγινε θύμα της ίδιας της της πρακτικής. Ενώ αυτή γελούσε με τα παθήματα των θεών που ερωτεύονταν θνητούς, τώρα η ίδια κουβαλά το παιδί ενός θνητού στα σπλάχνα της. Προσπαθεί λοιπόν να παραδειγματιστεί από δύο περιπτώσεις Τρώων που έγιναν αθάνατοι. Αφενός από την αρπαγή του Γανυμήδη από το Δία και την αίσιά του εγκατάστασή του στον Όλυμπο και αφετέρου από την αθανασία του Τιθωνού που επειδή δεν συνοδευόταν από αιώνια νεότητα εγκαταλείφθηκε από την Ηώ.

Η Αφροδίτη στη συνέχεια θα επανέλθει στην προφητεία της και θα δηλώσει πως ο Αινείας θα ανατραφεί από Νύμφες στο όρος της Ίδης και ότι θα οδηγηθεί έπειτα στον πατέρα του.

Απόσπασμα Έβδομο: Η απειλή της Αφροδίτης (στίχοι 286-290)

εἰ δέ κεν ἐξείπης καὶ ἐπεύξῃαι ἄφρονι θυμῷ
ἐν φιλότῃ μιγῆναι εὖστεφάνῳ Κυthereίῃ,
Ζεὺς σε χολωσάμενος βαλέει ψολόεντι κεραυνῷ.
εἰρηταί τοι πάντα· σὺ δὲ φρεσὶ σῇσι νοήσας
ἴσχεο μὴδ' ὀνόμεινε, θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν.

Αν όμως πεις το μυστικό και καυχηθείς με νου άφρονα
ερωτικά πως έσμιξες με την ωριοστεφάνωτη Κυthereia,
ο Δίας χολωμένος με κεραυνό θα σε κτυπήσει χωρόμαυρο.
Σού 'χουν λεχθεί τα πάντα· και σύ στο νου σου βάζοντας τα
κρατήσου και μη μ' ονοματίζεις, μα την οργή φοβού των
θεών.

Απόσπασμα Όγδοο: Επίλογος (δέκατος ομηρικός ύμνος: στίχοι 4-6)

Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος εὐκτιμένης μεδέουσα
εἰναλίης τε Κύπρου· δὸς δ' ἡμερόεσσαν ἀοιδήν. (5)
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σείο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς

Χαίρε θεά που την καλοκτισμένη Σαλαμίνα γνιόάζεσαι
και την Κύπρο τη θαλασσόβρεχτη· δώσ μου τραγούδι
ποθοτρόφο.
Κι εγώ και σέ και άλλο μου θα θυμηθώ τραγούδι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΒΟΣΚΟΣ Α. Ι. (2008²) *Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία 1: Ποίηση Επική, Λυρική, Δραματική*. Λευκωσία: Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης.
- BOUCHE – LECLERCQ A. (1880) *Histoire de la Divination dans l' Antiquité* (τ.2). Παρίσι.
- CHAVANE M.-J. & YON M. (1978) *Salamine de Chypre X: Testimonia Salaminia 1*. Παρίσι: Diffusion de Boccard.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ Β. Γ. (1969) *Salamis in Cyprus: Homeric, Hellenistic and Roman*. Λονδίνο: Thames and Hudson.
- ____ (1981) *Ancient Cyprus: 7000 years of Art & Archaeology*. Αθήνα: Ekdotike Hellados S. A.
- ΚΡΙΓΚΟΣ Β. Α. (2003) «Euclos the Illustrius – the Composer of Homeric Hymns to Aphrodite?», *DO-SO-MO, Fascicula Mycenologica Polona* 4-5: 131-137.
- ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ Κ. (1971) *Η αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς* (τ.Α'). Λευκωσία.
- ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ Γ. (1989) «Όμηρος». Στο: *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια* (τ.10). Λευκωσία: Φιλόκυπρος.
- ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. (2000) «Η Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία». Στο: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Θ. *Ιστορία της Κύπρου: Αρχαία Κύπρος* (τ.Β', μέρος Β'). Λευκωσία: Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.



Εικ.3:Καλλιόπη και Ειρήνη Σέρρα: «Η Αφροδίτη στην Ίδη»